

KERTINĖ PARAŠTĖ

JURGIS BALTRUŠAITIS, SŪNUS (1903 - 1988)

Keletas nuotrupų

VINCAS TRUMPA

Mūsų laikysena „nusikaltėlių“ sūkuryje

Prieš keletą mėnesių lietuvių kilmės austras pasakojo apie savo ir kitų austrų pergyvenimus, valstybės prezidentą spaudoje aprašius kaip nacių bendradarbį. Dirbantis greitosios pagalbos bendrovėje, keliaujantis po pasaulio kraštus Austrijos piliečių palydėti namo į austrų ligonines, kur jie pigiau ir prie artimųjų toliau gydomi po nelaimių ar staigių ligų, gydytojas pasakojo du dalykus. Pirmas, kur tik jis nukeliauja, net į Australiją, Japoniją, Turkiją, Afrikos kraštus – spaudoje vis būna užuominos apie kaltinimus, ligi šiol teisiškai neįrodytus. Antra, kitataučiai, pamatę prie tarnybinės uniformos Austrijos vėliavos spalvas arba iš kalbos patyrę jo tautybę, kartais spjauna, kartais tyliai nusisuka, kartais pasako labai pikta žodi šiame jaunuoliui, gimusiam jau po Antrojo pasaulinio karo.

Mūsų lietuviška patirtis dėjopa. Visų pirma vidutinio amžiaus lietuviai prekybininkai, profesionalai ir kiti, kurie susitinka moksliniuose suvažiavimuose, advokatų ar kitų arbatėse, priėmimuose, pasakojama, kaip kartais ir jie, ir mes visi kaltinami: „Jūs visi naciai“, kai paklaustas apie savo keistą pavardę atsako, kad yra lietuvis. Tai reiškia, mūsų inteligentija pradeda vengti savo tautybę pasakyti ar ją didžiuoti.

Antra, prieš trejus metus Dainavos stovykloje su suaugusiais vadovais kalbėjome apie lietuvių bendravimą savo tarpe. Mane nustebino mokytojas, gabus žmonių stebėtojas ir geras administratorius, teigdamas, kad šiais laikais lietuviui lietuvių sukikti nebėra taip miela, kaip seniau – ant visų mūsų tas kalti-

nimų šešėlis. Būtų labai įdomu, jeigu mūsų sociologai iširtų per pastaruosius dvejus metus staiga sumažėjusių stovyklautojų ir li-tuanistinių mokyklų mokinių skaičių ir paaiškintų, ar toks kitimas yra vien tik dėl demografinių reiškių.

Jeigu šie keturi įvykiai – du lietuvių austro pasakoti, du lietuvių tarpe pajusti – išeitu viešai, Sovietai ir jų draugai galėtų trinti rankas, kad pagrindinis karo nusikaltėlių medžioklės tikslas pasiektas – lietuviai, panašiai ir kiti pabaltiečiai bei ukrainiečiai – yra sudirbti, su žeme sumaišyti, jų tautybės ir vardo niekas nebeminės, o svarbiausia – patys tylės apie dokumentuotus šių dienų nusikaltimus, kuriuos šių tautų išeivijos stengiasi išorėn kelti ir pasaulio akyse už prispaustųjų teises kalbėti.

Tačiau šios pastabos nėra politinio pobūdžio. Tą tobuliau gali atlikti advokatai, politinių mokslų specialistai, tarptautinių santykių žinovai. Čia rūpi mūsų pačių dvasinis ir dorinis nusistatymas ir laikysena. Reikėtų pabrėžti du moralinius klausimus iš tų klausimų daugybės.

Pirmas yra mūsų savigarba ir savivertė, kai mes kitų metama bendrą, lyg tautinę ar valstybinę, kaltę sau prisiimame nejuočių, ar iš vidaus pritardami. Mūsų išeivija, teisiškai žiūrint, yra dviejų kultūrų, ypač kad mūsų dauguma esame katalikai. Viena kultūra yra jaunesnių arba gerai suprantančių anglosaksų teisės pagrinda, kad žmogus nekaltas, kol jo kaltė be abejonų neįrodyta – ir tai prisiektinių būriui, ne vienam valdžios pareigūnui. Ta nekalto priedaida tokia stipri (Nukelta į 4 psl.)

Jurgis Baltrušaitis (1903-1988)

Taip jau susiklostė, kad tais pačiais 1933 metais aš atvykau į Kauną semtis mokslų Vytauto Didžiojo universitete, o docentas Jurgis Baltrušaitis pradėjo skaityti meno istorijos kursą Humanitarinių mokslų fakultete. Visi mokslai man tada atrodė įdomūs ir nebuvo lengva pasirinkti. Tik nuo antro semestro perėjau į istorijos skyrių, kuriame ypač imponavo profesoriai Ignas Jonynas ir Leonas Karsavinas. Istorijos studentams buvo privalomas ir meno istorijos kursas.

Tad su Jurgiu Baltrušaičiu pirmą kartą susidūriau 1934 metais. Nežinojau tada, kad jis jau buvo savotiška meno istorijos pasaulio garsenybė Paryžiuje, parašęs studiją apie viduramžinį armėnų ir gruzinų meną ir apsi-daktaravęs garsiajame Sorbonos universitete. Šiek tiek žinojau apie Jurgį Baltrušaitį, tėvą (1873-1944), gal daugiau kaip apie diplomata negu poetą. Aišku, nežinojau tada, kad daugiausia savo tėvo raginamas jaunas Baltrušaitis ir atvyko į Kauną, lyg norėdamas atsilyginti už savo tėvo skolą Lietuvai. Taip bent jaunas Baltrušaitis vėliau aiškino Broniui Vaškeliui, rašiusiam disertaciją apie senojį Baltrušaičio rusišką poeziją. Iš tik-

rujų Jurgis Baltrušaitis pirmas buvo rusų arba, tiksliau sakant, Maskvos poetas, kurioje jis su nedidelėmis pertraukomis išgyveno net 47 metus (1893-1940). Maskvoje gimė ir gimnaziją baigė ir jaunas Baltrušaitis. Jo motina taip pat buvo rusė. Meno istorijos ir archeologijos studijos Baltrušaitį surišo su Paryžiumi, panašiai kaip jo tėvą su Maskva. Prancūziškai jis rašė ir skelbė savo meno istorijos ir filosofijos darbus, vedė savo mokytojo, garsaus meno istoriko prof. Henri Focillon (1881-1943) dukterį. Nežinau net, ar ligi 1933 metų jaunas Baltrušaitis buvo matęs Lietuvą, gal tik pravažiudamas ar perskridamas iš Maskvos į Paryžių.

Sunku dabar, daugiau kaip po penkiadešimties metų, prisiminti, kokį įspūdį padarė Jurgio Baltrušaičio meno istorijos kursas. Prisimenu tik, kad jo lietuvių kalba gerokai šlubavo. Ypač jam sunkiai sekėsi su minkštąja t ir plačiąja e raidėmis. Mes jį kartais ir vadindavome „cėbų menu“, nes taip jis tardavo, kalbėdamas apie senovės Egipto Tebų laikų meną. Tačiau aplamai jo lietuvių kalba buvo gana žodinga. Jau 1934 metais pasirodė jo *Visuotinės meno istorijos I tomas* gražia lietuvių kalba. Ta istorija stebino mus ir tuo, kad Baltrušaitis taip greitai sugebėjo išleisti savo dėstomo kurso vadovėlį, tuo tarpu kai kiti profesoriai, net ir po dešimties ar daugiau metų, nesugebėdavo to padaryti, versdami studentus mokyti iš savo arba kitų paruoštų hektografuotų paskaitų užrašų. Del tos lietuvių kalbos dar galima pridurti, kad tuo metu buvo nemaža profesorių su šlubuojančia lietuvių kalba.

Net ir prof. Karsavinas kartais vietoj „vadinasi“ pasakydavo „znaicit“, nors aplamai jis labai greitai ir gerai išmoko lietuvių kalbą ir ne tik paskaitas skaitė, bet ir parašė monumentalią *Europos kultūros istoriją* lietuvių kalba.

Dėstydamas meno istoriją prof. Jurgis Baltrušaitis mėgdavo architektūrinės ir skulptūrinės detales pavaizduoti kreida lentoje. Tokius škičius jis padarydavo greitai ir gerai, nors jo dešinė ranka buvo gerokai deformuota. Ją buvo užgavęs lėktuvo propeletris.

Apie Jurgį Baltrušaitį, kaip tarptautinio masto meno istoriką ir filosofą, turėjau progos daugiau sužinoti jau studijuodamas Paryžiuje. Berods 1938 metais jis skaitė paskaitą garsiojoje Paryžiaus Meno akademijoje (Académie des Beaux - arts). Įvadinį žodį pasakė minėtasis prof. Henri Focillon. Dabar jau gerai nebeprisimenu, apie ką prof. Jurgis Baltrušaitis kalbėjo (berods apie armėnų meną), tačiau buvo labai malonu matyti, kaip visa ano meto Paryžiaus meno ir mokslo grietinėlė su dideliu entuziazmu sutiko mano buvusį profesorių. Iš visų šonų tik ir girdėta komplimentai, kokia tai buvusi puiki paskaita. Tarp kita ko, kai kas klaidingai vėrčia Académie des Beaux - arts „Dailių

Jurgio Baltrušaičio knygos „Lithuanian Folk Art“ viršelis. Knyga buvo išleista serijoje „Lithuania: Country and Nation“ 1948 metais Muenchene, Vokietijoje.

jų menų akademija“. Iš tikrųjų artiksiau būtų versti dailių amatų akademija, bet kadangi dabar jau dailius amatus pavirto menu, tad jį pasidarė tiesiog Meno akademija. Tie, kurie mėgsta vartoti „dailius menas“, turėtų pagalvoti, ar yra toks dalykas, kaip nedailius menas? Ar menas iš viso gali būti dailus ar nedailus?

Algirdas Julius Greimas, rašydamas apie Jurgį Baltrušaitį, prisimena ir tokį atsitikimą. Profesorius aš manau, kad kartą pakliuvęs tarp armėnų. Po paskaitos vienas jų dvasiškai vos jo neuždusinęs, sužinojęs, kad jis lietuvis ir Jurgio Baltrušaičio draugas. Mat armėnai laiko Baltrušaitį geriausiu jų viduramžių meno žinovu. Panašiai atsitiko ir man. Kataloguojant Kongreso bibliotekoje senojo Jurgio Baltrušaičio poezijos rinkinį, 1967 metais išleista Vilniuje, pamatė vienas armėnas bendradarbis. „Ar žinai“, sako, „kad Baltrušaitis parašė geriausią knygą apie armėnų meną?“, „Taip“, sakau, „jis buvo mano profesorius, o ši knyga yra jo tėvo, garsaus lietuvių poeto“. Būdamas filologas tas armėnas dažnai teiraudavosi pas mane apie vieną ar kitą lietuvišką žodį. Iš jo aš sužinojau, kad mūsų „šuo“ armė-

niškai vadinasi „šuo“. Artiksiau būtų versti dailių amatų lietuvių kalbą santykius šiandien studijuoją Vilniaus ir Erevano kalbininkai.

Turbūt buvo teisus Valerijonas Briusovas (1873-1924), artimas poeto Jurgio Baltrušaičio draugas, kalbėdamas apie rusiškąją jo poeziją, kad „jo [Baltrušaičio] eilėraščiuose nėra nieko, išskyrus poetą ir pasaulį“. Tikrai Baltrušaitis tada buvo kosmopolitas. Negalima jau to būtų pasakyti apie Didžiojo karo ir ypač apie 1920-1939 metų Baltrušaitį, kai jis tapo Lietuvos ministeriu Maskvoje. Mažai jis tada berašė, jį visiškai pavėrgė diplomatinė tarnyba, kurios vaisiais naudojosi ne tik Lietuvos vyriausybė, bet ir daugelis kitų kraštų ambasadorių. Mat dar vis daug kas Maskvoje jį laikė „savo žmogumi“.

Nors 1939 metais, išėjęs į pensiją, Jurgis Baltrušaitis apsigyveno Prancūzijoje, tačiau dabar jis ne tik sugrįžo į poeziją, bet ir toji jo poezija pasidarė labai lietuviška. Skaitant jo to laikotarpio (1940-1944) eilėraščius, tiesiog reikia stebėtis, kaip jis, neturėjęs su savo tėviške beveik jokio ryšio nuo 1893 metų, išaugo tokį gyva, primityviai liaudišką, beveik jokios kultūros nepalietą jausmą lietuvių kalbai ir dvasiai. Per tuos keletą metų

(jis mirė 1944 m.) Baltrušaitis su kaupu sugrąžino tą tariamą skolą Lietuvai. Nors maskvenai dar kartais bandė laikyti Baltrušaitį savo žmogumi, jis labai kandžiu satyriniu eilėraščiu pasmerkė Lietuvos okupaciją ir jos bendrininkus:

Ag, Viešpatie, vaje, vaje
Linksmi laikai Lietuvoje!

Nepažįsta brolio brolio,
Lipdo Stalina iš molio,

Laišvė buvusią alėją
Šluoja jau Maskvos šlavėja –

Gerbkit, skurdžiai, Stalina,
Kad laisvę pašalina!

Tą eilėraščių paskelbė prof. Bronius Vaškėlis *Metmenų* žurnale 1973 metais.

Jaunasis Jurgis Baltrušaitis, profesoriaudamas Kaune, jautėsi greičiau kaip svečias, nei nebandydamas organiškai įsijungti į Lietuvos gyvenimą. Dėl to jis daugiausia ir gyveno Metropolio viešbutyje. Tačiau ir lyg svečiu būdamas, jis parengė du tomas *Visuotinės meno istorijos* (II tomas pasirodė 1939 m.), o 1935 metais suorganizavo Baltų liaudies meno parodą Paryžiuje, kuri, A.J. Greimo nuomone, buvo „vienas iš labiausiai pavykusių lietuvių kultūrinių pasirodymų tarptautinėje meno aikštėje“. (Greimo straipsnis apie Jurgį Baltrušaitį paskelbė *Literatūra ir menas* šių metų balandžio 23 d.) Baltrušaičio nuomone, lietuvių liaudies menas turėjo užimti prideramą vietą pasaulinėje meno evoliucijos panoramoje. 1939 metais jis jau turėjo paruoštą studiją apie lietuvių liaudies meną, kuri išversta į anglų kalbą pasirodė tik 1948 metais (*Lithuanian Folk Art*).

Aišku, kad užgriuvant Lietuvą, karo ir okupacijos nelaimėms, Jurgis Baltrušaitis sugrįžo į Paryžių, kuris iš tikrųjų ir buvo jo antroji (o gal pirmoji?) tėvynė. Jis vėl pasinėrė į viduramžines ir bendrasias meno istorijos problemas. Viena po kitos emė rodytis jo viena už kitą įdomesnės knygos prancūzų kalba. Pastaruoju metu garsi Paryžiaus Flammariono leidykla emė leisti Jurgio Baltrušaičio raštų antrąją laidą. Rimtas Paryžiaus dienraštis *Le Monde* Jurgio Baltrušaičio mirties progą (jis mirė šių metų sausio 26 d.) paskelbė nemažą straipsnį, pavadindamas Jurgį Baltrušaitį „didžiuoju meno istoriku“ („le grand historien d'art“), lygindamas jį su jo mokytoju prof. Henri Focillon, o jo meno studijas „neišsemiamais vaizduotės turtais“ („les ressources inépuisables de l'imaginaire“).

(Nukelta į 2 psl.)

1945 metais amerikiečių išlaisvintų nacių kalintų lietuvių politinių kalinių grupė prie kalėjimo mirusio Izidoriaus Kurklio kapo Bayreuth'e, Vokietijoje. Iš kairės: M. Mildažys, inž. Bronius Budginas, du nebeprisimenami asmenys, prof. Juozas Vėbra, Pranas Žickus, mjr. Romas Gintautas. Nuotrauka Vytauto Maželio

Šiame numeryje:

Solidarumas su skriaudžiamais savaisiais • Meno istorikas Jurgis Baltrušaitis (1903-1988) • Alės Rūtos „Daigynas“ • Paskutinis iš Nijolės Jankutės „Kelionės atvirukų“ • Rašytojų dialogas apie Lietuvą Slovėnijoje • Leono Lėto eilėraščiai • Nijolės Banienės fantastiškos gėlės • Emilija Platerytė Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje

Alės Rūtos naujas romanas „Daigynas“

EDITA NAZARAITE

Alė Rūta. DAIGYNAS. Išstumtųjų dala — 2. Romanas. Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1987. Viršelis — Rasos Arbatės. Spaudino „Draugo“ spaustuvė, 4545 West 63rd Street, Chicago, IL 60629. 576 psl. Kaina — 12 dol. Gaunama „Drauge“.

Naujajį rašytojos Alės Rūtos romaną *Daigynas* išleido Lietuviškos knygos klubas 1987 metais. Skoningą viršelį nupiešė dailininkė Rasa Arbatė.

Stambus savo apimtimi, 576 puslapių romanas — plati panorama, vaizduojanti į Ameriką atvykusius Lietuvos pabėgėlius, vadinamą „dypukų“, isikūrimą ir tolesnį gyvenimą naujame krašte. Knygoje gausu įvairaus amžiaus veikėjų, įjungiami į jų tarpą ir senieji, prieškariniai išeiviai. Taikliai ir detalai piešiami jų isikūrimo vargai, o paskui ir pasisekimai, tarpusavio jų santykiai, pažiūros į senas vertybes ir į naują aplinkoj tykojančias pagundas. Prieš skaitytojo akis tarsi ryškus filmas perbėga knygos personažų likimai: skausmingi, neretai dramatiški, net tragiški. Didelė pačios rašytojos gyvenimo patirtis ir talentas leidžia jai kurti realistiskus, išraiškingus tipažus.

Knygos kompozicija sudėtinga, ji tarsi mozaika sudėliota iš romano veikėjų monologų, per kuriuos atskleidžiamas kiekvieno jų vidinis, niekam nematomas pasaulis, niekam negirdimi samprotavimai. Skaitytoją tai nuteikia intymiai. Veikėjų

Alė Rūta

dialogai, nors lakoniški, bet gal kiek išstėti. Šiaip knyga skaityti lengva, nenuobodu.

Romano *Daigynas* veiksmas sukasi apie daktaro Jono Teplišio arba, kaip knygoje dažniau

jis vadinamas, dr. John Tep namus, esančius atokiai nuo didmiesčio triukšmo, miškingoje vietoje. Visi personažai daktar namus su didele meile vadina Girele.

Gydytojas John Tep, gyvenantis su pasišventusia žmona Lori, yra ankstyvesniųjų, ne „dypukų“ kartos imigrantų atžala. Tai centrinė romano *Daigynas* figūra. Jis ir piešiamas su didžiausia meile ir šiluma. Daktaras yra tipiškas altruistas, visa savo esybe pasišventęs savo profesijai. Kiekvienas, reikalingas pagalbos ar paramos, daktarui John visų pirma yra kenčiantis žmogus, kuriam be jokių išlygų jis skuba ištiesti ranką. To reikalauja ne tik gydytojo profesinė etika, bet ir jo paties asmeniniai įsitikinimai. Būti naudingi kitiems — jo pašaukimas, džiaugsmas, gyvenimo esmė. Tokie žmonės paprastai užmiršta save, savo artimiausius šalia. Rašytoja Alė Rūta romane parodo, jog dažnai už gerus darbus žmonės neskuba atsilyginti tuo pačiu, kito gerumą greitai pamiršta.

Romane *Daigynas* gausu ir kitų personažų. Tai Martišiūnų šeima. Vyras Algis — į karjerą linkstantis, skeptiškas žmogus, nelabai tikintis veikla lietuvybės labui. Tipas egoistiškas, kietas, bejausmis. Žmona Giedrė — jo priešingybė: meniškos prigimties, linkusi į kūrybą, jausminga, nenorinti užsidaryti šeimos kiaute, nors dėl jos ir linkusi aukotis. Mažai kieno suprasta, tačiau mokanti už save kovoti, skausmingai besilginti Lietuvos. Jų vaikų likimai duobėti, pilni suklupimų, tėvams atnešantis daugiau kančios nei džiaugsmo, nors romano pabaigoj ir pakrypstantys į tiesesnį kelią.

Dramatiška Tony Povilaičio, Amerikoje tik su dukra Ievute atsikūrusio, šeimos linija. Ilgi nesimatymo metai įneša su-

svetimėjimo šaltį į jo ir į Sibirian išvežtos jo žmonos santykius — lauktas susitikimas nevirsta laime.

Tragiškas yra buvusios daktaro Jono jaunystės meilės, Alicijos Ferris-Bradley likimas, dar kartą liūdnai pakartojantis skaudžią tiesą, jog ne turtuose laimė, o alkoholis tėra tikras kelias į pražūtį.

Teigiamo veikėjo liniją pratęsia Aleksas Leknickas, naujasis ateivis, prisiglaudęs Girelėje ir pradėjęs daiginti ten eglutes, knygos simboliu pavirtusį daigyną — reikia pradėti leisti šaknis į naują dirvą. Aleksas — darbštus, užsispyręs, į mokslus besiveržiantis žmogus, mokantis rūpintis kitais, sąžiningas ir nesavanaudiškas. Jo likimas susiklosto sklandžiai, jis išgyja pasitikėjimą ir doro žmogaus reputaciją, taigi dr. Jonas savo testamente pasirenka būtent jį, kad ir toliau būtų tęsiami labdaros darbai, kad būtų teikiama paspartis silpnesniems ir kenčiantiems.

Rašytoja Alė Rūta moka įsijausti į kito žmogaus pasaulį, įlįsti į kito „kailį“. Gal vyrų monologai šiek tiek suvienodė, bet moterų ypač charakteringi. Rašytoja puikiai pažįsta ir vaiko, paauglio psichologiją. Vienintelis priekaištas jos naujam romanui *Daigynas* galėtų būti jo išstėgimas. Knyga nenukentėtu, jei jo rankraštis būtų kiek išbrauktas: yra nereikšmingų dialogų, kartojasi gamtos aprašymai. Rašytojos polinkį į išstėtumą pastebėjo ir kiti jos romanų vertintojai.

Nepaisant minėtų detalių, knyga palieka labai gyvą, gilų, tikrovišką įspūdį. Įsimena ryškesni charakteriai, veikėjų lūpmos teigiamos tiesos pasisąmonėjimo metai įneša su-

Kazio Daugelos nuotrauka „Vasara“ — is jo „Metų laikų“ serijos, laimėjusios pirmąją vietą šešioliktosios metinės Lietuvių fotografų iššivijoje parodos konkurse 1987 m. spalio 23 d. — lapkričio 1 d. Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje.

Jurgis Baltrušaitis, sūnus (1903 - 1988)

(Atkelta iš 1 psl.)

Iš tikrųjų Jurgis Baltrušaitis buvo daugiau negu tik meno istorikas. Jis buvo kartu ir meno filosofas. Ta prasme jį būtų galima lyginti su tokiais meno filosofais, kaip Jokūbas Burckhardtas (1818-1892) arba Ipolitas Taine (1828-1893).

Šalia viso to Jurgis Baltrušaitis pasidarė labai aktyvus, nors ir neoficialus, išeiviskos Lietuvos ambasadorius Paryžiuje. Čia jam, be abejo, daug padėjo jo, kaip žymaus meno istoriko ir filosofo,

autoritetas ir jo pažintis su generolu de Gaulle. Vienu atžvilgiu jis užėmė labai kraštutinę poziciją, ypač stengdamasis apsaugoti savo tėvo gerą vardą. Nors jis Broniui Vaškeliui mieliai leido pasinaudoti savo ir savo tėvo rankraštynu, tačiau griežtai draudė spausdinti kai kuriuos pasirašytus savo ir savo tėvo rankraštus, tačiau griežtai draudė spausdinti kai kuriuos poeto Jurgio Baltrušaičio laiškus, grasinamas net teismu. Reikia tikėtis, kad dabar Bronius Vaškelis galės paskelbti savo disertaciją apie Jurgį Baltrušaitį, tėvą.

Nijolė Jankutė

Kelionės atvirukai

(Tęsinys)

MUENCHEN

Vienuliukas! Tiek pastačius, tiek paritus. Rudas abitas, blizganti tonzūra. Tik negaliu įžiūrėti, ar iškeltoje rankoje knyga, ar alaus bokalas... Turbūt bokalas. Kaipgi bus alaus miesto herbas be bokalo?

Muenchenas — Bavarijos sostinė — XII a. vienuolių įkurtas, nestebėtina, kad herbe vienuolis. O alus čia puotoj ir statinių špunks plėšė nuo 1294-ju, kai Muenchenas gavo miesto teises.

Atvažiuovom prieš pat vidurdienį tiesiai į centrą ir, mūsų apskritveidės vadovės Erikos raginami, grūte išgriuovom iš autobuso ir lėkte pro senuosius Isartor vartus į Marienplatz prie rotušės. Nes „um zwöelf Uhr — der Glockenspiel! Der Glockenspiel!“

Marienplatz pilna žmonių. Tik posakis „marga minia“ gali šita minią geriausiai apibūdinti. Marga ji tautybėm, kalbom ir drabužiais. Minia linksma ir taiki. Tokia, kaip ir ši diena — saulėta, vėjuota, šilta.

Visų akys nukreiptos į šimtalangės rotušės gotišką bokštą — Glockenspiel! Bet aš ieškau prieš 40 metų matyto ir nepamiršto vaizdo — Frauenkirche bokštą.

Štai jie — kampuoti milžinai. Tokie pat dabar, kaip tada, kaip visada, pradėdant XV a. pabaiga, kai buvo pastatyti. Kas užmaukšlino jiems tas išpuštas, gotikoje neįmanomas kepurės, norėčiau žinoti? Jos, keistos ir juokingos, švelnina bokštų rūstį. Be jų Frauenkirche nebūtų Frauenkirche. Ji Muencheno panoramai tas pats, kaip Gedimino bokštas Vilniui.

Skardžiais dūžiais rotušės laikrodžio ima mušti vidurdienį. Suošia minia. Tuoj tuoj prasidės!

Ir prasideda linksmas laikrodžio figūrų šokis: pagal skambius muzikos taktą mėlyni Bavarijos riteriai „kaunasi“ su priešais, o nugalėję šoka energingai Bauerntanz. Ritmingai kilnojasi figūrėlių rankos ir kojos, šviesioja baltos kojines, raudoni švarkeliai, auksinės vėliavos... Talentingi buvo tie senovės meistrai, tokius laikrodžius, tokius mechanizmus sugalvoję, naudodami prastesnes medžiagas ir prastesnes priemones.

Mūsų viešbutis Landwehrstrasse gatvė, vardu „Atrium“. Labai modernus: chromas, baltas marmuras ir veidrodžiai. Tik 20 min. iki miesto centro pėsčiom. Nors esame nuvargę kaip čiuckiai, bet nenustygtam vietoj ir, išsikeitę dolerius į Deutsche Mark (80.50 DM už \$50), traukiam vėl į miestą.

Landwehrstrasse gatvę vadintis Tuerkischestrasse: kur tik žvelgsi — turkiškos krautuvės, restoranai, užkandinės, kelionių agentūros, suvenyrai. Iškabos ir užrašai turkiški: raidės su nosinėm ir dvigubais taškiukais. Praeiviai — ugningom akim, riestais ūsais, praeivės — baltom skarytėm tvirtai aprišusios galvas šiušena ilgais sijonais.

Važiuojant į Muencheną, Erika užsiminė apie miesto turkus. Nežiūrint jos labai tolerantiško pasakojimo, buvo aišku, kad Muencheno turkai nemažas miesto „galvasopis“ ir neišrišamų problemų mazgas. Pokaryje užplūdę Vakarų Vokietiją atstatymo darbams, jie pasiliko čia su vis didėjančiomis šeimomis ir vis plėtančiais giminių raitais. Darbams sumažėjus, dauguma jų gyvena iš valstybės pašalpų, vokiškai nesimoką, jaunimas bastasis po gatves neprižiūrimas. „Ach, Ordnung muss sein, aber tuerkisches Volk sehr hartnaeckig!“, padejavo Erika. „Atvažiuotum pas mus, Erika, į Čikagą,“ galvoju, „kur nors į Pilsen, į 18-tos gatvės apylinkę, tai pamatytum, kad ...keine Ordnung ist die Ordnung!“

Karlsplatz

Žygiuojam, žygiuojam. Kojos skauda, pilvas gurguliuoja. Bet pamirštu, kad alkana ir nuvargusi, kai pasiekiu Karlsplatz. Čia, kaip niekur kitur, pasijuntu Europoj. Europos didmiestyje. Čia, žvangindami skambalus, kursuoja senoviški tramvajai, malasi įvairiakalbė, įvairiaspalvė turistų ir miestelėnų minia, siaurom čirkšlėm švirškia fontanas. Šiltas vėjas nešioja jo drėgnus purslus ir liepžiedžių kvapą. Senų firmų vardai ant Biedermeier fasadų primena vaikystėje matytas importo prekes: OSRAM lemputes, ODEON plokšteles, ZEISS foto aparatus.

Ši apskrita aikštė, dar vadinama Stachus,

laikoma Muencheno širdim. Čia susibėga kelios didelės gatvės, čia impozantiškai stovi XIV a. Karlstor vartai, pro kuriuos patenku į pėsčiųjų gatvę.

Malonumas eit gatve, kuria nevažinėja mašinos ir niekas neskuba, kurioje daug staliuku, kėdžių ir suolų pasėdėti, išgert „visuresančio“ alaus ar Liebframilch vyno; kur didžiuliuose akmeniniuose „riestainiuose“ žaliuoja krūmai, žydi masės raudonų pelargonijų, margų petunijų. Ir kur — švaru. Nematau čia butelių šukių, ištalžytų maisto liekanų, vejo nešiojamų laikraščių, į gėlynus sukištų popiergalių, tuščių „pappo“ skardinių. O žmoniu — minios! Ar jie visi tokie tvarkingi? Ar bendras švartios aplinkos tonas sulauko grubią teršėjo ranką?

Frauenkirche

Aikštė prieš rotušę vadinasi Marienplatz. Čia stovi aukšta kolona su auksu žvilgančia Madona viršuje. Ji žvelgia į miestą, vienoj rankoj laikydama Kūdiki, kitoj — karališką skeptrą. Ant galvos jai karūna, o po kojomis — blizgantys mėnesio ragas.

Katalikiškoji Bavarija — Mergelės Marijos garbintoja. Ypač Muencheno miestas. Daug čia jos vardu gatvių ir aikščių, o ir didžioji Frauenkirche nešioja jos vardą, „Unsere liebe Frau“, populiaria santrumpa.

Stoviu prieš tą XV a. milžiną kaip prieš kalną. Viename šone prikalta lenta net

skelbia: „Achtung! Saugokitės sniego grūčių žiemos metu!“ Viešpatie, tai bent pastatas! Neišmulkino viduramžių tikintieji. Statė Dievui namus majestotiškų proporcijų! Manau, papiktintų tuos XIV a. statytojus mūsų mažytės moderniškos bažnytelės — be puošmenų, be skliautų, be vargonų... Bažnytelės (kurias per 10 minučių galima paverst į susirinkimų kambarius) aseptiškos ir šaltos, kaip ir mūsų gudrios, praktiškos širdys...

Frauenkirche vidus toks pat majestotiškas, kaip išorė. Į svaigias aukštumas kyla žvaigždiniai gotikos skliautai, auksiniai spinduliai atsiremiami į baltas navų kolonas. Viduryje, tartum plaukdamas oru, kabo milžiniškas kryžius su Kristaus kancija.

Atėjus iš įkaitusios gatvės, čia vėsu ir tylu. Gotiška erdvė ir visos linijos, kylančios dangop, sukaupia dėmesį, pristabdo įsibėgėjusias mintis, ramina. Tai ne barokas, kurio vešli lapija ir išdykusių angeliukų chorai kviečia dainuoti ir šokti.

Hofbraeuhaus am Platzl

Vakare nėra kada išsėtis. Su didele bendrakeleivių grupe keliauju į garsiąją Muencheno aludę — Hofbraeuhaus am Platzl. Tai didžiulis keturių aukštų namas. Įmantriai išraitytame pastogės fasade gotiškos raidės skelbia: „Hofbraeuhaus seit 1589“. Kiek čia išgerta alaus per 398 metus? Kiek išdainuota dainų? Ir

sudaužyta bokalų? Visa apskaičiuot turėtų darbo ir geras kompiuteris.

Dar prieš įžengiant pro arka išlenktas duris, jau užgriūva mus triukšmas: akordeonas, harmonika ir igėrė balsai. Viduje — didžiulė salė, masyvūs nedengti stalai ir nuzulinti suolai, sausakimšai apstėsti įsilinksmiusio, įkaitusio jaunimo. Nors vienur kitur matyti bavariskų „Lederhosen“, raštuotų kojinių iki kelių ir kalnietišku batų, bet vyrauja džinsai ir sportinis apavas — Nike, Adidas — pasaulinė jaunimo uniforma.

Kaimiška kapela muzikuoja iš peties. Dumia harmonika, neužsileidžia akordeonas, trata būgnelis, o geltonplaukė bavarė su giliai iškirpta „dirndl“ šaukia į mikrofoną:

*Mariandl-andl-andl,
Du hast mein Herz am Bandl-andl,
Du haeltst es fest und laesst
Es nimmer wieder los!*

Aludės svečiai jai pritaria kurtinančiais refrenais:

*Mariandl-andl-andl
Und... eins-zwei-drei!*

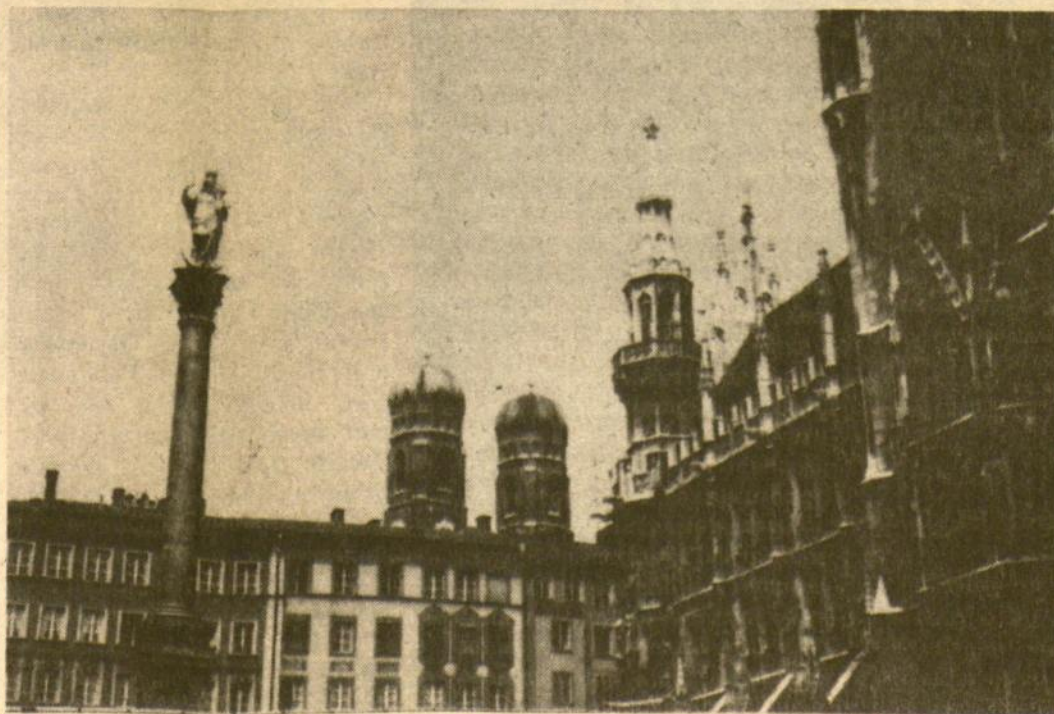
Ant „drei“ pakyla visi kaip vienas gėrėjai, ir sutrenkia bokalais: „...und eins-zwei-drei—pokšt! Und...eins-zwei-drei—pokšt! Blizgančios storo stiklo puokštės skleidžiasi virš stalų su trenksmu ir balta putu. Und...eins-zwei-drei—pokšt! Kaip tie bokalai nesuskyla?

Vikrios padavėjos nardo tarp stalų, virš galvų išskelusios kekes puotojančių stiklų... Aš grimztu tam gaudesy, tam akordeono virkavi-me. Jaučiuosi tartum „Hoffmano pasakų“ pirmoj scenoj, tik, be abejo, mažiau melodingoj. Tik pasiekus antrąjį aludės aukštą, kur mes, senimas, vakarieniausim, atsigauņa ausys.

Čia žymiai ramiau. Už langų žydi seni stori kaštanai. Padavėja pastato man „ein kleines Bier“ (stiklas turbūt litro talpos) ir „Wienerwuerstchen“ (nupiepęs „hot dog“). Ant popierinės servetelės mėlynų-baltų rombų Muencheno vėliava ir aludės inicialai HB su karūna — „Das beruehmteste Wirthaus der Welt“. Prosit!

Grįžtam į viešbutį jau sutemus. Vėl pro Marienplatz, Karlsplatz. Nakties metu čia dar įdomiau, kaip dieną: gatvės artistai linksmina praevius ir uždarbiauja, rinkdami arbatpinigius į kepurės. Jų menų skalė labai plati — nuo akrobatikos iki klasikinės muzikos, nuo magikos iki balsingų solo.

Štai baltadantis, juodutėlis juodukas, žiūrovams plojant, išsiritęs lyg guminis lankas, lenda pro vis žemiau laikomą lazda. Už

Muenchen, Marienplatz.

* Turi būt tvarka, bet turkai labai užsispyrę.

Leonas Lėtas

ŠI DIENA

Šiandieną rytmety, rausvai pažadinęs mane
Pro pirmojo – nakvynės meto! – aukšto langa, patiesė
Ištekini
Ilgesio ir vilties
Taka, – kvartala? du? vien
Atitolęs
Nuo
Ežero
Krantu (Anksti? Per anksti? Mintys trankios šiandieną)
Trankiai
Gatvių pastatūsna atsiremia su
PIROSMANI, PIROSMANI gėlių puokšte rankose
Šios dienos PIROSMANI, PIROSMANI
Laukiant...?
O kodėl, o kodėl tuoj pat – taip pat! – prisimenu: važiuoju
Is
Gare St. Lazare

atitolęs

Tolius priemiesčius
Paryžiaus gatvėmis, drovia šypsena suvarstę
Tarp
Tarp kaju
Pastatytų krovinių krentančia, Žibuntai,
Pavasario žydėjimo spalva
Ivystytą
Tyla? Ir aš tada – tada: kelintą kartą
Pakeliui į Vilnių? – žvaliai stebėdamas žvangu
Europos gatvių, sankryžų gyvenimą
Tarp riešukučiomis viską semiančių rankų, šypsojasi taja (tolygia
Nei kad bet kur!) pavasarių ir rytmečių
Atvanga,
Turtingas (kaip ir dabar!) taja gyvenimo pasaka, kuri ateina
Nei
Sandūrgo katyčių letenėlėm liūdas jo Čikaga
Pilkas rūkas, kritęs be jokios jo angostangos... (nei man, nei man
Vidui tau čia, šiandieną
Bičių horių medum ir beržų liemenų sula betaškant,
Sakmę
Sakmę
Siejant
Pietų saulėje
Aidžiai aidžių aidu aidu!?!...
Skurdžiai gyven apgriuvusiu kvartalų gāvume
Skardį, tuščia laukimo planda,

Vilniaus Jaunimo teatro kolektyvo nariai Vidas Petkevičius ir Vladas Bagdonas dainuoja „Vyrų sutartinę“ New Yorko lietuvių scenoje. Jaunimo teatro gastrolėse Houstone ir Chicagoje šiedu aktorai atliko pagrindinius vaidmenis „Pirosmani, Pirosmani...“ pastatyme: Vidas Petkevičius – sargas, Vladas Bagdonas – Niko Pirosmansvill.
Nuotrauka Vytauto Maželio

Perverta švento Sebastijono kūnan smingančia
pirmąja Jono Aisčio

Apdainuotaja
Strėlė mane,
Štai,
Prie plakato „PIROSMANI, PIROSMANI!“
atvedė; ir glosto

Šalta skelbimų stiklo atšvaita
Mano
PIROSMANI PIROSMANI
Veida.

6.2.88, Royal George teatras, Chicago

BALTIEJI KAILINUKAI

A. K.

Pavasaris žiedų žiedais prašneko:
Keliai ir pakelės baltais

Ir
Ružavais žiedais
Svaiginasi

Žalia žolė
Barsto; kas, karta,
Pilna krūtine,
Giliai įkvėpia šią pavasarinę gamtą –
Nors
Ir
Šalna,
Gal,
Kartais,
Rytis krenta – –
Šilumą, tada, po
Lengvai ir kokeriška ant pečių

užsimestais

Baltaisiais kailinukais
Atranda.

1.30.88, New Britain, Connecticut

Dialogas apie Lietuvą rašytojų suvažiavime Slovenijoje

Slovenų rašytojų sąjungos ir PEN klubo pakviestas, Algirdas Landsbergis dalyvavo Bledo mieste gegužės 11-15 d. įvykusiame tarptautiniame rašytojų suvažiavime, kuris sutraukė beveik šimtą autorių iš 27 šalių. Ypač gausiai buvo atstovaujama Vidurio – Rytų Europos kraštams, įskaitant Čekoslovakiją ir Lenkiją, kurių PEN centrai šiuo metu valdžios suspenduoti, ir į Tarptautinį PEN klubą dar neįstojusią Sovietų Sąjungą. Suvažiavimo tema: „Priklausyt mažumai – priklausyt daugumai“.

Suvažiavime bematant iškilo Pabaltijo klausimas. Kaip pirmosios sesijos („Mažuma: nauda ir žala“) moderatorius, Landsbergis kalbėjo apie savo paties patirtį, Justino Marcinkevičiaus pokalbį su Jean Paul Sartre („Dienoraštis be datų“), kai kuriuos bendrus motyvus Vidurio Europos literatūroje, apžvelgė dabar Sovietų Sąjungoje vykstančius debatus tautiniais ir kalbiniais klausimais ir papasakojo apie lietuvių rašytojų vis atviresnius pasisakymus bei reikalavimus. Paminėjęs Hitlerio-Stalino Pakta ir Pabaltijo šalių užėmimą, jis pabrėžė, kad lietuviai, latviai ir estai nėra Maskvos linksniojami „sovietiniai žmonės“ ar „etninės mažumos“, kaip juos kartais vadina Vakarų medijos, bet okupuotos tautos. Latviai ir estai jau tampa mažumomis savo pačių šalyse; tas pats pavojus gresia ir lietuviams, nors jų padėtis truputį geresnė. Pabaltiečiai nori išlikti daugumomis savo tėvynėse – jie atsisako būti „paskutiniaisiais mohikanais“.

Išj pasisakymą reagavo vienas iš dviejų Sovietų Sąjungos delegatų, SSRS Mokslų akademijos JAV ir Kanados studijų instituto narys Aleksandras Muliarėičikas. Jis pareiškė, jog Landsbergis nėra susipažinęs su padėtimi, naudojami pasenusia informacija, ir todėl „iškraipęs padėtį“. (Tų „iškraipymų“ jis taip ir neišvardijo.) Muliarėičikas prisiminė prieš keletą metų Lietuvoje apsilankiusią amerikiečių rašytojų delegaciją, su Arthur Miller priešakyje, kuri, „nepaisant nuomonių skirtumų“, teigiamai įvertinusi padėtį Lietuvoje. Ir dabar Sovietų Sąjungoje tebesą tautinių problemų, bet „sovietinė liaudis“ jas išspresianti.

Savo atsakyme Landsbergis priminė Muliarėičikui, kad sugrįžęs iš Lietuvos Arthuras Milleris dalyvavo New Yorke įvykusiame Tarptautinio PEN klubo suvažiavime, kurio metu jis pareiškė, jog „Lietuva yra okupuota šalis“. Jei „glasnost“ ir toliau plėtosis, pareiškė Landsbergis, tai gal ir rusų tauta sugebės atsikratyti imperializmo ligos, kaip jos jau atsikratė anglai, prancūzai ir kiti. Savo kitą dieną pasakojė kalboje Muliarėičikas nebeužsiminė apie „iškraipymus“ ir Pabaltijį. Jis tvirtino, kad Sovietų Sąjungoje nebesą „ideologinės neapykantos“ užsieniui ir kad „perestroika“ atverianti dideles galimybes taikai.

Po šio dialogo apie Lietuvą Muliarėičikas nesuilaikė para- (Nukelta į 4 psl.)

kelių žingsnių laibas jaunuolis su turbanu ir violetine skraiste iš rankovės traukia nesibaigiančių skarelių virtinę, o dar toliau ilgaplaukė mergina, sau pritardama akordeonu, dainuoja seną šlagerį:

Du bist die Schoenste
Die Schoenste am Strandkaffee...

Prie pat Karlstor, šviesiam puošnios parduotuvės foje įsitaise, rimtai koncertuoja trys muzikantai: du smuikai ir violončelė. Žaismingas Mozartas kyla aukštyn kaip pūkas, o klausytojų pfenigiai krenta žemyn į atvirus smuikų futliarus.

Nors ir pavargusi, tačiau ilgai neužmiegu. Ausyse tebeskamba Mariandl, Mozartas ir bokalų pokšėjimas. O kai užmiegu, sapnuoju Mariak Roekk. Ji šoka ant Hofbraueuhaus stalo, o mes, senoji Luebecko lietuviukai gimnazistai, grūdame į kino teatrą jos pasižiūrėti. Ten mažame, žiauriai minguliuojančiame ekrane, šypsoi ir Kristina Soederbaum, dainuoja ir storabalsė Zarah Leander, o Stewart Granger klasiškas profilis iki apsalimo virpina jaunas mergaičių širdis...

Kaip lengva prisimint jaunystę! Tada viskas buvo gražu ir gerai: ir apgriautos kareivinės, ir iš dekių pasiūti sijonai, ir vienintelė pora batų... Mes buvom kaip žolė, besiveržianti pro šaligatvio plyšius, kaip pienės ant griuvėsių, skubiai žydinčios ir kvėpančios medum. Gyventil! Gyventil!

Keine Ahnung*

Mūsų bendrakeleivė Estelle, karą praleidusi gimtojo Čikagoj, panoro apžiūrėti Hitlerio būstinę, Erelio lizdą, ir kviečia mane su drauge „palaikyti jai kompaniją“. Mudvi priimam kvietimą entuziastingai, nes labai norim pasivažinėti traukiniu. Be to, aš lyg ir pasišaučiu būti vadove: juk 1947 m. lankiausi ten su gimnazijos ekskursija. Na, ir iškeliuojam visos trys iš didžiulės Muencheno stoties, nusipirkusios bilietus į... Garmisch-Partenkirchen... O, koks smagumas keliauti, kai neturi jokio supratimo, kad trauki ne į tą pusę!

Trach-ta-ta, trach-ta-ta skanduoją švarutėlio bavarieško traukinio ratai. Sėdim sau patogiai prie lango. O koks vaizdų gražumėlis! Čia priartėjam, čia nutolstam nuo vingiuotų, sukūringų, žalsvai putojančių Isar ir Leisach upių. Aplink daulūčiai Bavarijos kaimeliai: „meduoliniai“ namukai, gėlių kaskados

verčiasi nuo balkonėlių, nušienautose pievose kupetaitės, sukrautos ant aukštų kojų, tartum pasišiaušę grybai. O toluome – miglomis baltas galvas apsvynioje kalnai.

Užkalbinu netoliese sėdinčią viduramžė vokiečių porą.

– Ar jau netoli Garmisch?
– Ne per toliausiai. Pasakysim prieš sustojant.

– Ačiū. Mes norim pamatyti Hitlerio būstinę. Žinote, „Erelio lizdą“?

Vokiečiai susižvalgo. Draugiški veidai sustingsta į šaltas minas.

– Keine Ahnung! Gar keine Ahnung!
Garmischą pasiekus, jiedu greit išlipa, net nežvilgterėje į mus. Išlipam ir mes, nustebintos tokios reakcijos.

Dailioje, švarioje Garmischo stotyje mano draugė bando sužvejot daugiau informacijos. Prie bilietų langelio sėdi gal trijų dešimtų vyrukas.

– Verzeihung! Pasakykit, kaip galima nuvažiuot pasižiūrēt Hitlerio būstinės?

Šypsantis veidas už langelio staiga sustingsta į šaltą miną.

– Keine Ahnung! Keine Ahnung!
Dabar jau mums aišku, kad vokiečiai nebori „pergalingo Fuehrerio“ prisiminti. Nestebėtina. Tas piktybės genijus Vokietijai garbės nedaro. Nieko nebeklausinédamos, žiūrėjame didžiulį kalnų žemėlapi lentoje, kai prisistato aukštas prakaulus bavaras. Trumpos „Lederhosen“, žalia skrybėlė su tipišku „šepetėliu“ už byrliaus.

– Ponios, Hitlerio būstinės vieta – Berchtesgaden, – sako jis, matyt, nugirdęs mūsų klausimus, – 200 km nuo čia!

Dabar „atsidaro“ mano akys ir atmintis. Prieš tą 40 metų juk lankėmės Berchtesgadene, ne Garmische... Keine Ahnung...

Iš mūsų pasimetimo apsakrus bavaras „padaro biznį“: pasisiūlo mus nuvežti prie kalnų ežero Eibsee. O iš ten mes galėsiančios pasikelti į aukščiausio Vokietijos kalno, Zugspitze, viršūnę.

Pralinksmėjusios susigrūdām į bavaro volkswageną ir vingiuotu keliuku, vis aukštyn pro egllynus, užriedam iki Eibsee 1000 metrų aukštumoj.

Nesekmės lankosi po tris

Čia rojiškai gražu! Pro aukštas eglės mėlynuoja didžiulis ežeras, nusagstytas lieknais burlaiviais. Kvepia šienų ir sakais, o baltos ožkos rupšnojia pakeles žolę. Šios idilijos fone majestotiškai kyla Zugspitze viršūnė. Tikras turistinio lankstinuko paveikslėlis, išbaigtas iki detalių, ne tik „video“, bet ir „audio“ – ožkų skambaliukų ramus tilindžiamas.

Po didžiuliu užrašu EIBSEE – ir japoniškas raštas! Matyt, jie gausiausi turistai, jei net vietovardžiai jų kalba... Ak, tie japonai – tobuli keliautojai! Kaip jie stengiasi lankomą kraštą ne tik pamatyti, bet pajusti ir paragauti, geriausiai pastebėjau Hofbraueuhaus aludėj. Ten jie dainavo eins-zwei-drei, poškino

Muenchen. Karlsplatz.

bokalais ir, patys iš savęs kukliai kikendami, šoko... polką!

Mes skubam į kalnų traukinėlio stotelę. Kilsime į Zugspitze! Bet... kaip sakoma, nesekmės lankosi po tris. Štai ir numeris antaras: bilietai į kalno viršūnę po 47 DM! Nė viena mūsų neturim tiek pinigų... Nusiminusios dyrinam atgal, pasifotografuojam Eibsee pakrantėse su ožytėm ir, sulaukusios traukinėlio, riedančio žemyn, traukiame atgal į Muencheną. Ir čia mus užklumpa nesekmė numeris trečias.

Užsiplepėjusios, nekreipiam dėmesio, kad konduktorius šaukia „Alles aussteigen!“ Kai staiga pasijuntam visai vienos, ir mūsų vagoną įšoka jauna vokiečių.

– Ponios, išlipkit! Šis traukinys toliau nevažiuoja. You have to catch another one! Hurry! – aiškina jį mums angliškai.

Kai uždusios nulapatojam iki stotelės, matom tik paskutinį, tolstančio traukinio vagoną...

– Too bad! – atsidūsta mūsų jauna geradarė, – kitas traukinys tik už keturių valandų... Štai tau ir netikėtą prietarą, kad „nesekmės ateina po tris“...

Tačiau visokios padėtys turi išeitį, jei atsiranda gerų žmonių. O tokie buvo: Andrea, angliškai kalbančioji mergytė, ir jos tėvai. Paklydusioms „amerikonkoms“ jie buvo tiek malonūs, kad Andrea tėvas nuvežė mus savo Opelium į Garmischo miestelį ir, gali sakyti, įsodino į Muenchenan važiuojantį traukinį. Atsiskyrim, kaip geri pažįstami, pasikeitė adresais.*

Nesėkmingą dieną baigėme laimingai. Ir dar spėjom paklaidžiot po Die Alte Pinakothek, didįjį meno muziejų, kur apkūnios Rubenso moterys, cherubinai Murillo vaikai ir ekspresyvūs Botticelli šventieji pataisė mūsų nuotaikas.

Sudie, Muenchen!

Į seniausios Muencheno bažnyčios, Peterskirche, bokštą įlipa (šį kartą tik 233 laiptai!), Koenigsplatz su įspūdingais graikų stiliaus vartais (užrašas: Pergalei pašvęsti, Karo sugriauti, veda į Taiką) apžiūrėta, rūmai, kuriuose Chamberlainas naiviai užtikrino Europai taiką, atiduodamas Čekoslovakiją Hitleriui, pamatyti. Ir aplankytas didžiulis knygynas, kuriame Hauffo, Eulenspiegelio ir R.M. Rilks draugijoj mielai būčiau pasilikusi tris dienas... Bet... laikas namo.

* Andrea man rašo, norinti angliškai kalba susirašinėti su 13-14 metų mergaite. Gal atsiras jai „plunksnos draugė“ iš lietuvių?

(Pabaiga. Iki kitos kelionės?)

* Jokio supratimo.

Fantastiškų gėlių meno paroda

SAULĖ JAUTOKAITĖ

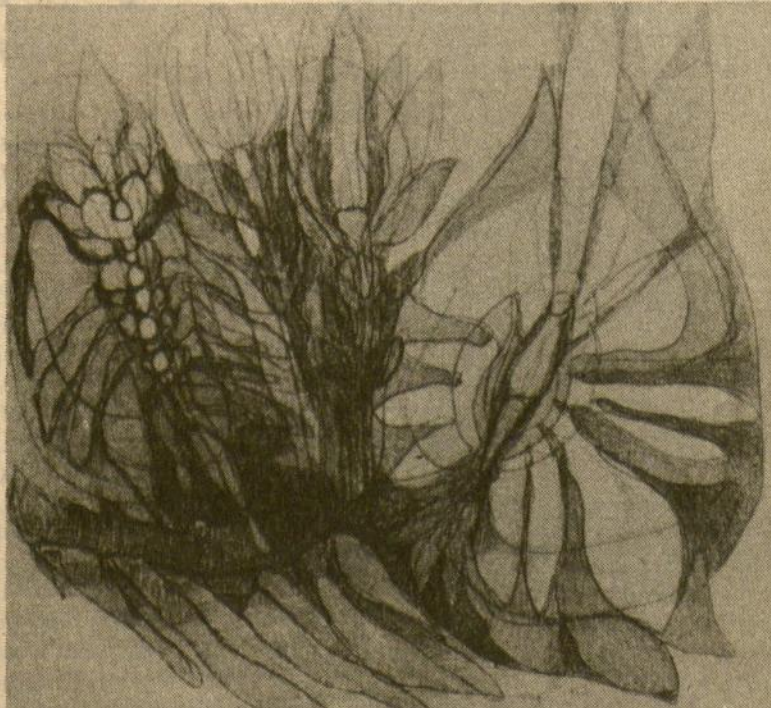
Balzeko Lietuvių kultūros muziejaus galerijoje nuo gegužės 20 iki birželio 11 dienos vyko dailininkės Nijolės Baniinės meno darbų paroda, pavadinta „1988 m. pavasaris“. Dailininkė parodoje buvo išstaciūsi 50 spalvotų piešinių.

Dail. Baniinės vėliausių darbų paroda yra labai apgaulinga. Tik įėjus ir apžvelgus visus parodos eksponatus, susidarė savotiškai monotoniškas parodos išpūdis. Rodos, visi paveikslai yra vienos melsvos spalvos ir vienodos formos. Ir parodos tematika buvo vienoda — gėlės. Bet gerai į šiuos paveikslus įsižiūrėjus, juos išstudijavus, parodos išpūdis pasikeitė. Dailininkės pieštos gėlės pavadintos mums gerai pažįstamų gėlių vardais: rožė, gvazdikas, vandens lelija, tulpė, ramunė, aguona, jurginas, orchidėja. Nors jų vardai paprastai, tačiau jos nėra paprastos gėlės. Jos nėra tokios, kokias esame įpratę matyti augančias darželiuose.

Gamtos sutvertos gėlės, jų žiedai ir lapai yra tiksliai simetriškų formų. Šito negalime pasakyti apie Baniinės gėles. Pieštuku išvedžiotos formos yra nesimetriškos, nereguliarios. Žiūrėk, rodos gražiai besirikiuojantys apskritimai staiga yra sudrumsti režiančios smailios ir aštrios linijos. Šias savotiškų formų gėles dailininkė nudažo spalvotu pieštuku, panaudodama gamtos spalvas — žalia, geltoną, raudoną, mėlyną.

Dail. Baniinė piešia gamtos augmenijos ne tik iš viršūnės, bet taip pat ir vidinį. Jos žiedai ir lapai yra piešti sluoksniais taip, kad galime studijuoti augalo fizinę sudėtį — seklas, kotelius, lapelius. Iš paprastos gėlės, lapo, kaktuso, dagilio, gėlių puokštės dailininkė nupiešia komplikotą augalą. Ji savo piešiniu užpildo paveiklo centrą, o šonus palieka tuščius, baltus. Kai kuriuose paveikluose sudeka du piešinius. Pvz. viršutiniame yra žiedas, o apatiniame — lapas.

Dail. Nijolės Baniinės gėlių piešiniai nėra paprasti, jie yra su pretenzijomis, perfiltruoti per au-

Nijolė Baniinė

Rojaus paukštis

Nijolė Baniinė

Žalios ir raudonos gėlės

torės fantazijos prizmę. Tokia augmenija turbūt auga tik tai rojaus sode, bet ne žemiškuose darželiuose. Ši dailininkės savotiškai originaliai nupiešta augmenijos fantazija užkrečia ir žiūrovą. Žiūrėdamas į šios „1988 m. pavasaris“, tikrai jai būdingu braižu

nupieštus parodos piešinius, stebiesi dailininkės lakia vaizduote, gamtos augmenijos imantrumu ir sutinki su jos pasisakymu: „Mano paveikslai reprezentuoja tą žydrą pavasarį, tą prisikėlimo nuotaiką, kuri ateina su pavasariu“.

Dialogas apie Lietuvą

(Atkelta iš 3 psl.)

mos iš įprastinių SSRS ideologinių sąjungininkų — bulgarų bei Rytų vokiečių. Slovėnų poetas **Eno Taufer** mažas tautas palygino su organizmais, kurie turi patys atrasti savo filosofinius sprendimus — organiškai priimti ar atmesti idėjas bei santvarkas. Slovėnų PEN klubo pirmininkas **Drago Jančar** pareiškė, turįs simpatijų „glasnost“ bei „perestroikai“, bet pabrėžė, kad kiekviena tauta turi pati nuspręsti, kaip ji tvarkysis ir persitvarkys.

Landsbergis taip pat lankėsi Slovėnijos sostinėje Ljubljanoje, kur jis susitiko su rašytojais, teatro, žurnalistais bei studentais. Pasikalbėjimas su juo buvo išspausdintas slovėnų laikraštyje *Večer* - 7 D. (ELTA)

• **Petro Lukoševičiaus** pavadė paminėta Kalinamųjų rašytojų komiteto pranešime Tarptautinio PEN klubo suvažiavime, įvykusiame šiuo metų balandžio mėnesį Cambridge universitete, Anglijoje. Komitetas stengiasi daugiau sužinoti apie šį lietuvi, kuris buvo uždarytas į psichiatrinę ligoninę už tai, kad rašė atsiminimus apie savo patirtį Gulage. Komitetas taip pat tiria kunigo **Alfonso Svarinsko** bylą, nes jis kalinamas už bendradarbiavimą savilaidoje ir „netinkamus pamokslus“. (ELTA)

LKMA suvažiavimas ir darbų paroda

Šiais metais Lietuvių katalikų mokslo akademijos keturiolik-tasis suvažiavimas įvyks Romoje spalio 2-6 dienomis. Ta proga ruošiami ir Akademijos narių bei bendradarbių leidinių paroda. Parodos ruošėja **Barbora Vileišytė** prašo Akademijos narių ir bendradarbių siųsti jai savo leidinius, paskaitas, veiklos nurodymus ir kitokią medžiagą. Pagaudojamos mokslinių darbų autorių fotografijos. Nereikia siųsti tų leidinių, kurie buvo pačios Lietuvių katalikų mokslo akademijos išleisti Romoje. Paroda medžiaga turi pasiekti Romą ligi 1988 m. rugsėjo mėn. 15 d. Dėl to medžiaga parodai tektų siųsti oro paštu. Ją prašoma siųsti šiuo adresu: **Barbora Vileišytė, Via Antonello da Messina 36, int. 3, Roma, Italia.**

Du iš nacių kalintų lietuvių politinių kalinių, kurie 1945 metais buvo amerikiečių išlaisvinti Bayreuth'e, Vokietijoje — prof. Juozas Vėbra ir prof. Adolfas Damušis.

Nuotrauka Vytauto Mazelio

Mūsų laikysena „nusikaltėlių“ sukuryje

(Atkelta iš 1 psl.)

ir veiksminga, kad ir tikrai nusikaltimą įvykdęs neretai sakosi prieš teisimą esąs nekaltas, ir apkaltintojo bendradarbiai ar draugai lygiai taip laikosi, kol teismo sprendimas negalutinis.

Antroji kultūra yra Europos žemyno ir „katalikiška“ (lotynų teisės sąvokos). Čia prielaida yra, kad autoritetas apkaltina, ir neva suklydęs ar nusidėjęs turi savo nekaltumą įrodyti. Kad ir labai paviršutiniškas pavyzdys, visiems mums suprantamas, būtų: sekmadienį nebuvau pamaldose; reiškia, nusidėjau ir tokiu prisipažįstu. Tačiau — kaip ir tikrovėje daug kartų pasitaiko — mano koja buvo ką tik lūžusi ir lauke buvo dvi pėdos sniego. O tai iš tikrųjų yra kuo pasiteisinti, nors ir vis vien lieku „kaltas“, kad bažnyčioje nebuvau. Iš anglosaksų galvosienio išėjimai, visų pirma sekmadienio pamaldomis nešventusį stengiamės išteisinti, sakydami, kad gal vaikai sirgo, gal bažnyčioje buvo šeštadienį, gal dirba šventadienį, gal turėjo kur keliauti, o tik tada prienami prie tos galimybės, kad gal ir galėjo būti blogos valios.

Šios antrosios kultūros asmenims primetama kaltė saivame tampa prisiimta ir prileista kalte, kol kaip nors išsiteisins arba kas nors juos išteisins ar apgins. Reikia pasakyti, kad pasiduoti blogiui, tai yra, nužeminti ir išniekinimui savo viduje, savo širdyje yra nemoralu, nedora, ypač kai tai blogu pavyzdžiu ir tylėjimu veikia kitus. Nereikia toli ieškoti pavyzdžių, kaip dori žmonės laikosi, neteisingai apkaltinti — Nijolė Sadūnaitė, Sigitas Tamkevičius ir šimtai kitų. Ir žiūrime į Jėzų, einantį kryžiaus kelius, išniekintą ir nužemintą, bet tiesu, sąžiningu, drąsu, ištikimu tiems, kurie jį įtikėjo, ir solidarų su prispausta žmonija.

Neilginant šiu pastabų, užtenka prisiminti Amerikos vaikams gerai pažįstamą eilėraštį — „Akmenų sienos — dar ne kalėjimas, geležies grotos — ne narvas“. Mes kartais elgiames kaip paukštėlis narvelyje, kai durelės atviros. Ir dar iš moralinės teologijos galima pritaikyti dėsni, kad kiekvienas žmogus atsako už savo dorus ir nedorus veiksmus ar apsilėidimą: net ir Senojo Įstatymo kultūroje nebėra nuodėmės, kuri iš tėvų perduodama vaikams, iš senelių — vaikaitėms. Kurį kaltė teisiškai įrodyta, turi atsakyti. Kurie sau kaltės ir kaltinimo neprisiima, yra vidujai laisvi kovoti už savo ir kitų teises. Aiškiai pasakius, save menkindami ir nuvertindami nusidedame prieš save, savo vaikus, mūsų ateitį ir labiausiai prieš Tėvėją, kuris visa sutvėrė gera ir gerai.

Antrasis moralinis atspalvis yra mūsų pačių laikysena, kai

reaguojame į politinę bei visuomeninę padėtį. JAV Vyskupų konferencija savo 1976 m. dokumente „*Gyventi Kristuje Jėzuje*“ — dorinio gyvenimo sielovadinės svarstybos — rašo, „Kiekvienos rasės ir etninės grupės nariai yra neįkainojamai vertingi asmenys; ir vis dėlto rasiškas priešiškas ir skriauda dėl šio krašto vienos įkyriausių ir kenksmingiausių blogybių“. Jie tęsia: „Šias skriaudas labiausiai jaučia lotynai amerikiečiai, juodi amerikiečiai, Amerikos indėnai. Katalikiškoji visuomenė taip pat turi būti šiam reikalui jautri, nes ji taip pat yra Amerikoje patyrusi priešiškas ir skriauda dėl savo tautinės kilmės ir tikybės“.

Trumpai ir aiškiai: jeigu mes spiriamės ir nepasiduodame, kai visus lietuvius kas nors apšaukia vienu vardu, mums kaip žmonėms netinka kitų tautybių, tikybų ar rasių vienu vardu apšaukti, žodžiu ar veiksmu skriausti, visus bendrai niekinti. Jeigu aš kovuju už savo, o labiausiai kitų teises, man reikia nešioti tyrą širdį, kuriai tie patys kaltinimai negalėtų net iš tolo būti prisegti. Čia yra ta sąžinės vieta, kurioje Jėzaus Kristaus mokymas labai aiškus: darykite gera tiems, kurie jus persekioja. Ir apaštalas Paulius dar prideda: savo geru elgesiu pilsite jiems degančias žarijas ant galvos. (Būdamas karšto būdo, žinoma, jis taip galėjo įsikarščiavęs sakyti.)

Mums pavyzdžiai vėl yra mūsų tautiečiai Lietuvoje. Pavyzdžiui, jie pažįsta ir gerbia tuos rusus, kurie, būdami inteligentai, o ne akliai užkietėję, supranta lietuvių ir kitų tautinių mažumų Sovietijoje troškimus. Prie jų Lietuvoje galima laisvai apie savo teisių troškimus kalbėti ir dar rasti pritarimo. Religinuose raštuose dažnai užtinkame maldą, „kad ir priešininkai, persekiotojai, šventvagiai išgirštų Dievo žodį, pažintų Viešpatį“. Per kone devynis Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos tomus ir tūkstančius skriaudos atvejų nėra nė vieno žodžio neapykantos tiems, kurie jus persekioja. Palyginkime tuos duomenis su mūsų kalbomis bei raštais apie lenkus, rusus, žydus, juoduosius ar kitas tautybes, religijas ir rases.

Jeigu nenoriu, kad lietuviai būtų pravardžiuojami, stengiuosi nesmerkti kitų, net ir norėdamas save ar savo tautą aukščiau iškelti. Ar stinga mums lietuviams garbės, istorijos, meno, kultūros, grožio, kad būtina turėtume kitus menkinti? Ir ypač karo nusikaltėlių medžioklės reikalu, žinant, kad šimtmetiniai lietuvių draugiški ryšiai su kaimyninėm tautybėm ir Lietuvos valstybėje gyvenančiom tautinėm bei religinėm mažumom buvo tos senosios nepriklausomos valstybės didžiausia politinė galybė, kaip rašo kita-

taučiai istorikai. Ir dar labiau todėl, jog žinome, kad kylį tarp lietuvių ir lietuvių žydu praėjusiam šimtmečiuje įvarė nedoru kėslų valdžia — Maskvos caras, kuriam rūpėjo senosios Didžiosios kunigaikštijos šimtamečius gyventojus supjudyti tautinio atgimimo ir žmogaus teisių samonės metu — kaip tik prieš 125 metus. Minėdami 1863 m. sukilimo sukaktį, gilinamės į anų laikų lietuvių nuostabų ryžtą, viltį, auką — ir sėkminga jų pastangų vaisių.

Jeigu norime savo ir Lietuvos bylą laimėti, turime kaip nors švieson išnešti ir tuo būdu išnaikinti du šešėlius ar šmėklas: savęs nuvertinimą, kaltės nepagrįstą prisiėmimą; ir, antra, bet kokį bendrą neigiamą nusistatymą ir pagal tokį kartėlį elgesį kitų tautų, rasių bei tikybų atžvilgiu. Galima spėti, kad su šiais dvejais dalykais kova — save nugalėti, daug sunkesnė negu teisme mūsų visų teises išreikalauti.

Nusikaltėlių medžioklė, Sovietų saugumo ir kitų rūpestingai išstudijuota, vedama Lietuvai su žeme sumaišyti, yra toks rimtas reikalas, jog gal būtų tinkama, kad, pvz., vieneriems ar dvejiems metams mūsų fondai bei rinkliavos švietimui, premijoms, suvažiavimams ir kt. būtų sudėti vienam tikslui: kaip Kanados pabaltiečiai ir ukrainiečiai darė, nupirkti skelbimus pagrindiniuose laikraščiuose už šimtus tūkstančių dolerių ir tuo būdu paveikti krašto viešą nuomonę.

Netiktų ir būti užliūliuotais šiuo laiku porai metų, su prielaida, kad bus paruošta išsami istorinė knyga, kuri viską išaiškint, lyg galėtume dvejus ar trejus metus atsikvėpti ir laukti. Studijos savo ruožtu, tačiau mūsų pačių savijauta, ligi šiol nuosirdus ir atviras bendravimas negali laukti. Mes matome, kaip Jaunimo kongresas suartino dalyvius, jų šeimas ir draugus, visus lietuvius — tai vienas geriausių vaistų prieš tautinį nužeminimą ir niekinimą, kuris bent laikinai sulaukys mūsų irimą, kol įstengsime kitais būdais būti solidarūs savo tarpe ir viešoje arenoje.

Beje, žinome, kad Sovietai šiuo metu naikina bet kokius skriaudos pėdsakus Maskvos archyvuose ir Sibiro plotuose. Nuvykusieji į buvusias kalinių stovyklas išgirsta aiškinimą, kad čia niekad koncentracijos stovyklos nebuvo. Dokumentai rūksta per sandėlių kaminus. Kas surankios mūsų tautiečių kaulus ir parveš namo? Kas kaulus ir surinkęs viską, kas istorijai reikalinga, išgyvų liudininkų ir iš visų mums priemamų dokumentų? Čia yra niekieno kito, tik mūsų uždavinys: istorija moko, kad niekas skriaudžiamųjų neužstoja iš aukščiau, nei turtingesni, nei didelės valstybės ar luomai. Vientelę jų jėga yra laikytis kartu, būti solidariais.

Antanas Saulaitis, SJ

Paskaita apie Emiliją Platerytę

Liepos 1 dieną, penktadienį, 7:30 v.v. Balzeko Lietuvių kultūros muziejus ruošia programą: „Emilija Platerytė, 1806-1831 — Lietuvos Joana Arkietė (Orleano mergelė) ir romantizmo epocha“. Emilija Platerytė išaugo romantizmo laikotarpyje. Šis literatūrinis ir meninis sąjūdis prasidėjo 18 amž. pabaigoje. Jis iš esmės pakeitė Vakarų pasaulį, atverdama dvasinės laisvės perspektyvas. Dalia Kučėnienė kalbės apie romantizmą Lietuvoje, apie 19 amž. pradžios Vilniaus universitetą, kuris tapo romantinio tautiško centro.

Romantizmo aplinkoje išaugo Emilijos Platerytės emocijos ir nuotaikos. Jos maištingumo dvasia formavosi carinių represijų prieš Vilniaus universiteto studentus ir profesorius ir aplamai svetimo jungo atmosferoje.

Dalia Kučėnienė papasakos, kaip, prasidėjus 1830-1831 metų sukilimui Lietuvoje, Emilija ėmėsi ginklo ir tapo šio judėjimo viena svarbiausių kovotojų. Vadovaudama sukilėlių būriui, daugelyje mūšių nugalėjo rusų kariuomenės dalinius. Vyriausia sukilimo vadovybė suteikė jai kapitono laipsnį.

Emilija Platerytė tapo vėlesnių kartų atmintyje legendarine asmenybe, išsivaduojamųjų judėjimų simboliu. Ja žavėjosi lietuvių, lenkų, italų, vengrų, prancūzų ir kitų kovojusių dėl

tautinės ar demokratinės laisvės tautų rašytojai. Emilijos ginklo draugo Juozapo Straševičiaus prancūziškai parašyta jos biografija buvo išversta į anglų kalbą ir 1842 m. išleista New Yorke. Šios knygos rėmėjais buvo Amerikos prezidentas John Tyler, buvęs prezidentas Martin Van Buren ir kiti žymūs karinių bei politinių sluoksnių asmenys. Adomas Mickevičius parašė eilėraštį „Pulkininko mirtis“, skirtą Platerytei. Šis eilėraštis buvo išverstas į lietuvių kalbą daugelio lietuvių poetų. 1939 m. Kauno Valstybinis teatras buvo pastatęs Antano Vienuolio dramą „1831 metai“, kurioje buvo išryškinta Platerytės asmenybė.

Programos metu bus rodomos skaidrės apie Emiliją Platerytę. Taip pat bus skaitomi Adomo Mickevičiaus eilėraščiai, skirti legendarinei didvyrei ir 1831 metų sukilimui Lietuvoje.

Dalia Kučėnienė yra daktaro laipsnio kandidatė lietuvių ir ispanų studijose Illinois universitete Chicagoje. Ji yra gera lietuvių literatūros ir kultūros žinovė.

Vakaronės metu bus rodoma paroda „William Wordsworth (1770-1850) ir anglų romantizmas“. Programa apie romantizmą yra finansuojama Illinois Humanities Council.

Po vakarienes bus vaišės. Visi, kurie domisi laisvės kovų istorija Lietuvoje, kviečiami dalyvauti.

Emilija Platerytė

EMILIJOS PLATERYTĖS

Emilijos Platerytės portretas Juozapo Straševičiaus knygos „Emilija Platerytė ir sa Mort“ įvadinioje puslapyje. Ši biografija, kuriai įvadą parašė M. Ballanche, buvo išleista 1835 metais Paryžiuje.